

Bontás közben, kísértetekről

2013. november 15., 09:33

Rádiózni jó volt. Szükséges ezt leszögezni éppen most, amikor bontják-zúzzák a Bródy Sándor utca 5–7.-et. Bontják a húszas stúdiót, a bemondópihenőt, a vágószobákat, a hullakamrát (így hívták egyik szerkesztőségi szobánkat, '56-os átmeneti funkciója szerint) s a többi. Kriptásítják. A folyosók üresek. A newsroom kong. A sok kellék amortizálódva tornyosul egymáson. Selejt lett.

A rádióban leginkább műsort csinálni volt jó. Gondolatmenetet építeni, kérdéseket feltenni, szikrázó vagy hajlékony mondatokat összeilleszteni a szalagon, hangulatokat festeni, széllel zúgni, zenével elringatni.

„Reprezentálni” nem volt olyan kellemes. Az egyik alelnök elküldött valami zenei tanácskozásra maga helyett. Elvándorogtam kényszeredetten. „Erkel elvtárs! De örülök, hogy eljött” – mondta felbukkanásomkor a háziasszony-elvtársnő. Való igaz, akkoriban bajusztalan pofaszakállat hordtunk mindketten, de az a pár plusz-mínusz szőrszál – gondoltam akkor is – ily csalfa látszatba mégsem hozhatna. (Alteregóm, a Zenei Főosztályt vezető Erkel Tibor aztán – némi damaszkuszi forgolódás után – a MIÉP színeiben domborított a későbbiekben.)

Természetesen az is emlékezetes, hogy az ember a rádió háza táján érdekes vagy akár csak furcsa személyiségekre bukkanhatott. Amikor a nem feddhetetlen emlékű Dezséry Lászlóval találkoztam, ő már javában rádiós volt, én meg még tanár. Valami hivatalos ügyben kerestem az expüspököt, aki éppen diktált, ihlete volt, engem hát leültetett a szalongoarnitúra foteljébe (úgy 1965 tájt lehetett), elém tett egy doboz bontott Pall Mallt. Az erősen pácolt, füstszűrő nélküli, prémiumkategóriás cigaretta az ökörvérszín piros, puha dobozban – valami MÁS volt. Összetéveszthetetlen. Róla írta Kurt Vonnegut: „Pall Mall: az öngyilkosság előkelő formája.” No, hát ebbe az élménybe szippanthattam én bele. S korántsem az elmúlás novemberi odörjét éreztem a levegőben, hanem inkább a terjengő tömjénillatot.

Dezséry ugyanis nem sokkal találkozásunk előtt érkezett vissza Berlinből, a sikerre ítélt Békevilágtanács üléséről. „Író, publicista, rádiós szerkesztő, író, újságíró” – mondja róla a Wikipédia némileg bőbeszédűen, bőbeszédűen. Akkoriban a hajdan evangélikus pap már más pályára tért, képviselő volt, a

Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának tagja, a Magyar Rádió főmunkatársa, az Országos Béketanács főtárháza, ami majdnem annyira jó volt, mint jelenleg – mondjuk – nemzetstratégiai intézetet igazgatni. (Amelynek sikere majd évtizedek, generációk múlva igazolódik, vagy nem, s hol leszünk mi már akkor!) Nos, a béketanács perspektívái is a végtelenbe vesztek.

Dezséry minden vasárnap délben beszélt a Kossuth rádióban. (Muris, hogy évtizedekkel később, a rendszerváltás első éveiben ugyanitt – 12.50 és 13.00 között – éppen én szerkesztettem az aktuális publicisztikákat.)

A „békepap” Hétvégi jegyzete megannyi prédikációként szolgált. (Meg persze a szerző is ugyanezt csinálta.) Azon a délutánon, amikor valami hivatalos ügyben (mondom majd azt is!) felkerestem, fel-alá járva diktált a lakásán a titkárnőjének. Először láttam munka közben profit, aki nem „fogalmazgat”, hanem lendületből dolgozik, nem maga firkálja papírra ákombákomjait, vagy veri önkezével a klaviatúrát, hanem használja, sőt kihasználja a „szakmai infrastruktúrát”. (Amint a bohém és link Rejtő Jenő – P. Howard – mondta gépbe éjszakákon át a regényeit, igaz, elképesztő, havi 2000 pengős (!) jogdíj, persze mindig csak átmeneti, birtokában.) Dezséry viszont maga volt a fixum: stalluma rengeteg, ismertsége jelentős, keze hosszú, cigarettája prémiumkategóriás.

E látogatás után jutottam el egy másik rádióhoz, a valóban szakmai tekintélyként működő dr. Cserés Miklóshoz. Akkoriban éppen írtam a gimnáziumi filmtankönyveket, és ebben egy-egy fejezet a rádióról meg a televízióról szólt. Lektort kerestünk a szöveghez, így irányított el a kiadó Dezséryhez, és e látogatás kétes tapasztalatait követően kopogtam be Cserés Miklóshoz, aki aztán végül valóban „szakszerkesztette” dolgozatomban a rádiós fejezetét. Cserésben semmi sem volt a konjunktúralovag széles és látványos gesztusaiból. Habitusa épp ellenkező volt: szerény, szinte gátlásosnak látszó, aggodalmaskodó alkatnak tűnt, noha igazi szakember volt, aki Budapesten, Bécsben, Berlinben tanult, ott színháztudományból doktorált, s itthon a hangjáték-dramaturgia nagymestere volt. Tehetsége, korrektsége minden vitán felül állt.

Később aztán, amikor már magam is rádiósként dolgoztam, találkozhattam különféle, erős nyomokat hagyó személyiségekkel. Egyszer például a Gondolat-Jel számára csináltam interjút a felejthetetlen, élő klasszikus és

mindig kedves, eredeti humorú Hegedüs Gézával a lakásán. Már forgott a szalag, amikor az író – kicsit fojtott hangon – azt kérdezte: „Kérsz egy konyakot?” Mondtam rutinszerűen: „Nem, köszönöm szépen.” „Kérvél!” – mondta erős rábeszéléssel. „Akkor kérek” – adtam be a derekamat. Ez kellett csak házigazdámnak, aki nyomban nagyobb hangerőre váltott: „Margitka! A Bölcs Pista kér egy konyakot. És akkor már én is.”

Őrzök egy jó emléket Pozsgay Imréről is, még miniszter korából. A kulturális rovat időről időre készített olyan élő adásokat, amelyek során telefonon lehetett kérdezni az adott területet irányító főhivatalnokot. Némely szorongó miniszterek ilyenkor valóságos szakértői csapattal szállták meg a rádió adófolyosóit. Volt olyan közoktatással foglalkozó tudakozó műsorunk, ahol a stúdióban – szó szerint – szorosán a miniszter mögött ültek a „háttéremberei”, s a lépcsőház öblében még három-négy felizzított szakértő a Magyar Posta által aznapra kiépített különvonallal, amely a Pedagógiai Intézetben összesereglett konzultánsoknál csöngött. Aztán Pozsgay lett a miniszter és műsorunk következő vendége. Az adás délelőttjén bejött hozzám a rádióba, meghallgatta azt a két-három perces riportanyagot, amelyet a téma exponálására szántunk. Kérdezett vagy hármat, aztán azt mondta: „Azt hiszem, értem, hogy mit akartok a műsorral. Itt leszek háromra.” Kérdeztem: „Hányan jöttök? Kiknek a nevét adassam le?” Csodálkozva nézett rám. „Hogyhogy hányan? Hát én jövök. Miért jönne más?” Nem meséltem el neki korábbi tapasztalatainkat az izzadós markú káderekről.

Volt persze még egy alapvető előnye a rádiózásnak: a lehetőségek sokfélesége. Itt megpróbálhattál riportot készíteni, megtanulhattál interjúzni, műsort vezetni, élő kapcsolásos produkcióban „vonalvégen” dolgozni, kisebb-nagyobb egységeket összeszerkeszteni. Írhattál publicisztikát, vetélkedő-forgatókönyvet, s még annyi más műfajban kereshetted a magad lehetőségeit, próbáit.

Emlékeim között az egyik legkedvesebb a „Szellemi árverés a húszas stúdióban” alcímű, „Senki többet? Harmadszor!” főcímmű játék volt, amely a tévémentes hétfő estéjén ment a Kossuthon (olykor vetésforgóban a Rádiókabaréval), vagyis nagyon népszerű volt, és sikeres. (Csupán egyszer jelent meg a rádióújságban sajtóhibával, „Szellemi átverés” formában. Fura vagy sem: a Vakok Intézetéből telefonált valaki, hogy helyesbítsünk.)

Szemben a mai különféle vetélkedők lexikai tudást firtató kérdéseivel, ezt a játékot mi nem tekintettük „vizsgának”, inkább olyan műsornak, amelyben nem adatokat kell tudni, hanem a fantázia, a gondolattársítás eredetisége, a taktika és a stratégiai gondolkodás volt a legfontosabb. Nem nagy ajándékokra, nem pénzért hajtottak, semmi nem ment életre-halálra. Minden adásban tizenkét játékos volt, mindenki kapott kétszáz zsetont, azzal licitált a válaszadás jogáért. Ha jót mondott, nyert. Ha rosszat, akkor a tárgyjutalmat sem kapta meg, és a zsetonjait is elvesztette. És hogy közben arcot is kapjon a licitáló, arról az improvizációkban oly erős műsorvezető, Szilágyi János gondoskodott.

Több mint tíz évig ment ez az élvezetes játék Petur István szerkesztésében, Kertész Iván zenei szakértő közreműködésével. Unikum volt hát a maga nemében, amit az is jelzett, hogy hosszas rádiós múlt után egy évadra a televízióba is meghívták műsorunkat. (Itt egyébként kevésbé volt sikeres.)

Valamikor a hetvenes években jött divatba a jövőkutatás. Megjelentek az első nagy sikerű könyvek (Arthur C. Clarke: A jövő körvonalai, Lem sci-fije), elkezdődött a technikai fejlődés perspektíváinak a kutatása, megalakult a Római Klub, azaz nálunk is „elkezdődött a jövő”. 1970-ben magam is elindítottam a „2000 felé” című értelmiségi rétegműsort az URH-n, vagyis akkor csak a kevesek számára hozzáférhető műsorsávban (hátha mégis fertőzne az e tárgyú kíváncsiság: szebb jövőt, vagy hogy is?). Főnökeim azzal a kikötéssel engedélyezték a műsort, ha nem a futuroológia szót használom, mert az bizony burzsoá áltudomány, hanem a prognosztika kifejezést, mert ez inkább illik a (tervgazdaságokon edzett) szocialista gondolkodásmódhoz. Mindenesetre én élvezettel csináltam a műsort, s némi visszajelzéseket is kaptam, miszerint akadt hallgatóm.

Mint mondtam: ha ötleted volt, abból elébb-utóbb műsor is születhetett. A már imént emlegetett Petur István barátom afféle megrögzött aufklärístaként nagyon szeretett volna egy olyan igazi rádióműsort, amelynek a végén konkrét intellektuális haszna van a játékosnak és persze a hallgatónak is. Így született meg többévi vajúdás, hosszas előkészület után a „Felsőbb osztályba léphet” című műsorunk, amelynek hatvanperces adásában gimnáziumi levelező tagozatos, érvényes osztályzatot lehetett kapni magyar nyelv és irodalomból. (Horváth Ida tanárnő közreműködésével.) Ehhez a felhatalmazást, a szükséges minisztériumi

engedélyeket megkaptuk, s reméltük: a meglévő egy tantárgy mellé a többiből is megfelelő kalkulust tud szerezni, aki nálunk, e rádióműsorban elkezdte.

Volt aztán egy megszakadt vagy inkább megszakított televíziós kísérletünk, amelynek során először „lépett volna fel” interaktív számítógép egy játékműsorban. Kiváló barátom, Iványi Gyula a KFKI-ben másokkal együtt a magyar számítógépgyártás kutatásán-fejlesztésén ügyködött. (Ő sincs már köztünk.) A Tárolt Programú Analizátor első programjainak kipróbálásán a hetvenes évek elején magam is részt vehettem. Számos beszélgetés nyomán derült ki, hogy valamiféle választásokra épülő döntéssjáték lehetőségei benne vannak ebben a gépben. A Hammurápi-modell lényege az volt, hogy szereplőknek a program olyan kérdések eldöntését kínálta fel, mint amilyenekkel a hajdani babiloni birodalom királya szembesült, és ezek révén felvirágoztathatja vagy csődbe viheti országát. Választania kellett, hogy hódító háborúk zsákmányából akar-e élni, vagy inkább a termésátlagok emeléséből; csatornák ásását tartja-e fontosnak, vagy a szellemi teljesítményeket, s számolnia kellett minden döntésének következményeivel: diadalmenet vagy éhínség, lázadás vagy építkezés? Mi a fontosabb?

Közös – ám mindenképpen úttörő – vetélkedőnk felvételén nem lehettem ott, mert külföldön voltam hivatalos úton. Az adás napján értem haza, elfészkelődtem a tévéképernyő előtt, s vártam a nagy durranást. Jött is. A bemondónó: „Kiadott műsorunktól eltérően...”

Telefon a szerkesztőnek: ez mi? Válasz: ma délelőtt a Belügyminisztériumból telefonáltak, hogy alapos gyanú szerint Iványi Gyula jogellenesen külföldön marad, ezért a műsor nem mehet adásba. Gyszi valóban áttelepült Kanadába, ezért kapott itthon három év fegyházat a három évvel korábban megkapott Állami Díj mellé.

A számítógépes játékokra meg nem számíthattunk.